

Gudstjeneste for øret

En kollega fortalte mig, at hun først rigtigt hørte efter, hvad præsten sagde, når han eller hun kom til meddelelserne. Der kom et andet nærvær over det. Vi kan opleve det samme, når vi hører præsten tale inden en gudstjeneste. Præsten taler, som præsten plejer at tale. Sådan som vi kender hende eller ham. Men så kan det mærkelige ske, at når de sidste bedeslag har lydt, og gudstjenesten sætter i gang, begynder præsten at tale på en anden måde.

Hvad er det, der sker? Et bud herfra er, at det er nærværet, der forsvinder. Det er nemlig, hvad der sker, når præsten ikke længere taler på mundtlighedens betingelser men på skriftens betingelser.

Gudstjenesten er en mundtlig handling, der henter sine ord næsten udelukkende fra skrevne tekster. Det er der ikke noget galt i, for teksterne er der for at blive stillet frem, ligesom noderne i et partitur først får deres fulde mening, når de bliver spillet. Problemet opstår, hvis man ikke forholder sig til, at teksterne skal stilles frem på mundtlighedens betingelser for at give mening for dem, der hører dem.

Fra skrift til stemme

Mange præster genkender sikkert den følelse, at når de læser dagens tekster op til gudstjenesten, opdager de andre sider i evangeliet end det, de har studeret sig frem til. Måske siger man ligefrem til sig selv: "Var det, hvad der stod?"

Man kan arbejde nok så meget med en tekst teologisk og forsøge at sætte den ind i et nutidigt perspektiv, men teksten vil ikke bare læses. Den vil høres. Det har blandt andre tidligere rektor for Pastorseminariet beskæftiget sig med:

“Fortolkning af en prædikentekst starter hverken i eksegesi af evangeliet eller af kirkeårets kontekst. Den starter der, hvor menigheden møder teksten, og det er i oplæsningen... Præsten skal respektere det, som umiddelbart høres eller mærkes ved en tekstlæsning, og det indfanges kun ved at prædikanten læser teksten højt for så mange som muligt, inden prædikenen skrives, spørger hvad de husker og hører, hvordan de opfatter tonen.”¹⁸

Måske har man ikke altid mulighed for at læse teksten op for andre. Men et “must” inden enhver prædikenforberedelse er, at man læser den højt – om ikke for andre, så for sig selv. Og gerne mange gange. Det er her, forståelsen af teksten begynder.

Og teksten skal ikke blot læses op, den skal siges.

Forskellen på at læse teksten op og sige den, opdager man, hvis man slipper bogen og bare siger ordene – til sig selv eller et andet menneske. Siger dem ud i stuen, siger dem når man går tur, siger dem hvor som helst. Når man tager ordene i munden, giver de mening på en anden måde. Man kan forberede sin prædiken nok så grundigt, men det er i den mundtlige tilegnelse af teksten, at det væsentlige sker – når vi kan løsrive os fra bogens bogstaver og tage dem i munden.

Det gælder ikke blot evangelielæsningen: Det gælder alle teksterne, der skal fremsiges i gudstjenesten. Og det gælder i høj grad også prædikenen.

---

¹⁸ Lindhardt: *Ikonen men det evige liv*, s. 15

Det betyder på ingen måde, at vi skal slippe bogen, når vi læser. Jeg er heller ikke sikker på, at prædikanten nødvendigvis bliver mere nærværende af at slippe manus. (Læs under afsnittet *Manus*)

Hensigten

“Vi kan karakterisere retorikkens væsenskerne som *intentionel mundtlighed*.”¹⁹

Der er en hensigt med det, vi siger. Det gælder, hvad enten vi prædiker, læser en tekst op, fremfører liturgien eller beder en bøn sammen med menigheden. En meddelelse, der skal gives videre. Også i bønnen. Det kræver, at præsten er fortrolig med bønnens indhold – bønnens hensigt. Alligevel kan det til tider være vanskeligt allerede i den indledende kollekt at opfatte bønnens hensigt.

I de år, jeg har undervist kollegaer, har det næsten været reglen uden undtagelse, at hverken præst eller tilhørere var klar på, hvad præsten bad om i kollekten. Når jeg spurgte præsten, svarede han eller hun oftest: “Det skal jeg lige hen at læse.” Og tilhørerne svarede: “Det kan jeg ikke huske.” Dersom præsten ikke selv er bevidst om hensigten med bønnen, kan tilhørerne heller ikke huske, hvad der blev bedt om

På samme måde kan prædiken også ende med at blive et skrivebordsarbejde, hvor hensigten fortoner sig i det fjerne. En måde at undgå det på er ved netop at formulere i en eller to sætninger, hvor fokus lægges: Hvad beder vi om? Hvad vælger vi som tekstens vigtigste meddelelse netop den søndag? Og ikke mindst: Hvad er hovedbudskabet i prædiken?

Med henblik på netop at finde fokus, har jeg som præst haft stor glæde af mit samarbejde med organisten. Haft glæde af den

---

¹⁹ Fafner: *Retorik. Klassisk & moderne*, s. 46

nødvendighed, det var kort og klart at kunne begrunde mit salmevalg i forhold til, hvad jeg foreslog at fremhæve ved søndagens tekster. Og ikke mindst med en og højst to sætninger at præcisere prædikenens hensigt og budskab.

Det er en stram form at lægge sig under. Men min erfaring er, at jo strammere form jo stærkere budskab, og jo mere vedkommende bliver gudstjenesten for kirkegængerne. En stram form gør det også nemmere for præsten at huske, hvad han eller hun skal sige. Og ikke mindst: Samspillet mellem ord og musik, præst og organist bliver mere homogent. Hvilket er af stor betydning for alle tilstedeværende – ikke mindst menigheden.

Meningsenheder

Det levende sprog er først og fremmest karakteriseret ved brugen af frasering, pauser og tempo, der er indbyrdes forbundne. At frasere godt handler om at tale i hele meninger eller tanker. Frasering er måske det vigtigste aspekt ved mundtligheden, for det er her, man viser, at man har forstået indholdet eller den tekst, man fremfører.²⁰

Problemet er ofte, at når vi læser op, lader vi os distrahere af den grammatiske kommatering, men i mundtligheden taler vi i meningsenheder. Det er vores tanker bag ordene, der så at sige bærer meningen. De billeder, vi gør os. Det, vi ser for os, når vi fortæller om en oplevelse, vi har haft. Det er det, der former vores stemmes tone og klang; hvilke tryk vi lægger på ordene, tempo og skiftende tempo, pauser og måden vi artikulerer på.

Men når vi skal læse op, indfanges vi ofte af tegnsætning og er optaget af, at hvert eneste ord står tydeligt frem, så vi nærmest

---

20 Koch og Kleinschmidt: *Find din stemme*, s.114

taler ord for ord. Det kan fjerne vores fokus fra tekstens indhold. Og så bliver tekstens indhold ikke det bærende i det, vi siger. Selve professionalismen i at læse en tekst op består netop i at gøre tekstens indhold nærværende, samtidig med at den rent fysisk kan høres.

Lad os tage nogle eksempler på, hvordan den grammatiske kommatering ligefrem kan splitte en meningsenhed. Oplagte faldgruber er at holde pause foran ordene: 'som', 'der' og 'at': "Jeg tror, at han kommer." Her ville vi hverken tænke eller sige: "Jeg tror (pause) at han kommer", men derimod "Jeg tror at han kommer", eller vi ville måske endda sløjfe "at" og bare sige "Jeg tror han kommer". Det er nemlig meningsenheden i den ytring.

Vi kan på samme måde tage et stykke fra epistellæsningen til 18. søndag efter trinitatis 2. tekstrække: "Den, der bekender, at Jesus er Guds søn, i ham bliver Gud og Gud bliver i ham." Læs denne sætning højt for dig selv, og læg mærke til, hvor du holder pauser. Hvis vi lader os styre af øjnene og kommaerne, vil det lyde sådan: "Den, (pause) der bekender, (pause) at Jesus er Guds søn (pause), i ham bliver Gud og Gud bliver i ham". Sætningen bliver delt op i små bidder og giver faktisk ikke rigtig mening. Hvis du i stedet lader dig styre af meningen, så vil du temmelig sikkert sige det på en anden måde. To streger tilkendegiver meningsenheden. En enkelt skråstreg en pause i meningsenheden:

// Den der bekender at Jesus er Guds søn/ i ham bliver Gud/ og
Gud bliver i Ham//.

En meningsenhed består af en afsluttet fortælling, der svarer på basale spørgsmål som: hvem, hvad, hvordan, hvorhen, hvorfra eller hvorfor. Det kan sammenlignes med det, man i musikens verden ville kalde en frasering. Musikeren spiller ikke tone for

tone, det ville være voldsomt kedeligt at høre på. Han bygger musikken op gennem fraser med en begyndelse og en slutning. Undersøger hvordan fraserne indbyrdes hænger sammen. Er opmærksom på pauserne. Og former hver enkelt frase igennem tryk, tempo, styrke, klang og artikulation i forhold til den helhed, de indgår i.

Før man læser en tekst op, er det derfor vigtigt først at gøre sig klart, hvordan ordene hænger sammen, og hvilke buer der binder teksten sammen.

For at finde dem, er det en god ide at slette alle kommaer og punktummer fra teksten og derefter inddele den i meningsenheder og eventuelt de pauser, der kan være i meningsenheden.

Det er dog vigtigt at pointere, at facit ikke er givet på forhånd. Det er for hver enkelt læser et spørgsmål om, hvordan han eller hun forstår teksterne eller ønsker at stille dem frem i det, der er temaet for netop den gudstjeneste den pågældende søndag.

Et eksempel kunne være følgende tekst: 1 Joh 4,12-16a fra epistellæsningen til 18. søndag efter trinitatis, 2. tekstrække:

“//Ingen har nogen sinde set Gud// men hvis vi elsker hinanden bliver Gud i os/ og hans kærlighed er fuldendt i os // deraf ved vi at vi bliver i ham og han i os/ at han har givet os af sin ånd // vi har set og bevidner at Faderen har sendt sin søn som verdens frelser// den der bekender at Jesus er Guds søn/ i ham bliver Gud og han bliver i Gud// og vi kender og tror på den kærlighed som Gud har til os. //”

Når det er gjort, undersøger man meningsenhedens særlige artikulation, styrke, tempo og klang, og hvilke meningsbærende ord der skal have tryk. Det vil vi behandle i afsnittet om mundtlighedskriterier.

▪ **Gode råd:**

- Fjern først alle kommaer og punktummer fra teksten.
- Læs teksten op, og forhold dig til dens sammenhænge, før du markerer meningsenhederne.
- Vær særlig opmærksom på kommaerne før “at”, “der” og “som”, da de sjældent markerer en ny meningsenhed.
- Undersøg om dine meningsenheder afleder spørgsmål som hvem, hvordan eller hvad. Hvis de gør, kan det være et tegn på, at du ikke har inkluderet tilstrækkeligt i din meningsenhed.

Mundtlighedskriterierne

En meningsenhed er på samme måde som musikkens fraser afhængig af en række faktorer. Det vil med andre ord sige, at tilhørernes forståelse af meningsenhederne påvirkes af:

- hvilke ord vi lægger tryk på
- om vi taler kraftigt eller blødt
- hvilket tempo vi taler i
- hvor vi holder pauser
- i hvilket toneleje vi taler
- artikulation af særlige ord
- stemmens klang

I retorikken omfattes disse faktorer af de såkaldte mundtlighedskriterier ²¹, som er:

- Artikulation
- Dynamik (tryk og styrke)
- Melodik (højde, tonegang og toneleje)

---

²¹ Fafner: *Retorik. Klassisk & moderne*, s.118ff